St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
Faculty of Economics

ИКОНОМИЧЕСКА ИНТЕГРАЦИЯ В СЪВЕТА ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО В ЗАЛИВА: ИНСТИТУЦИОНАЛНИ АМБИЦИИ И РЕАЛНИ ИКОНОМИЧЕСКИ РЕЗУЛТАТИ

ECONOMIC INTEGRATION IN THE GULFCOOPERATION COUNCIL: INSTITUTIONAL AMBITIONS AND ACTUAL ECONOMIC OUTCOMES

Светослав Янков
Svetoslav Yankov

ЦИАР „Перспектива“ / ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“
Perspective CRAD / St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Abstract: The Gulf Cooperation Council (GCC), established in 1981, has pursued an ambitious programme of economic integration formally mirroring the progressive typology provided by Balassa (1961): a free trade area (1983), customs union (2003), common market (2008), and a projected monetary union by 2010. This paper examines the gap between the bloc's declaratory institutional architecture and its measurable economic outcomes across four analytical dimensions: trade integration, factor market mobility, macroeconomic convergence, and regulatory harmonization.
Applying established quantitative indices — the Trade Intensity Index, the Grubel-Lloyd Index, the Feldstein-Horioka criterion, and Optimum Currency Area convergence measures – to GCC data spanning 1983 to 2024, the paper finds that successive institutional upgrades have generated negligible trade re-orientation, with intra-bloc merchandise trade stagnating at 8.4 per cent of total GCC trade in 2024, GLI values of 0.10–0.15 throughout the integration period, and GCC national labor mobility below 1% of the regional workforce. High business cycle synchronization (index revolving around 0.83) is shown to be an artefact of shared oil-price exposure rather than structural integration, with non-hydrocarbon GDP correlations collapsing to approximately 0.27.
The paper argues that the ambition–achievement gap reflects a structural equilibrium determined by four mutually reinforcing factors: commodity export symmetry, rentier state political economy, intergovernmental institutional design, and competitive rather than complementary national diversification strategies. The GCC case contributes three theoretical insights: it distinguishes exogenous shock symmetry from endogenous integration-induced convergence; reveals political will as the binding variable in Balassa's stage model; and challenges the linear progression of regional integration theory.
Keywords: Gulf Cooperation Council; economic integration; Balassa model; optimum currency area; trade intensity; rentier state; monetary union.
JEL: F15, O53

ВЪВЕДЕНИЕ

Съветът за сътрудничество в Залива (ССЗ) е основан през май 1981 г. в Абу Даби от шест монархии на Арабския полуостров – Саудитска Арабия, Обединените арабски емирства, Кувейт, Катар, Бахрейн и Оман. Създаден в период на регионална нестабилност, белязан от ирано-иракската война и революцията в Иран, Съветът първоначално е замислен като механизъм за коорди-

нация в сферите на политиката и сигурността. Въпреки това, още от самото начало икономическата интеграция е изведена на преден план като стратегически приоритет, намерил израз в Единното икономическо споразумение, подписано паралелно с учредителната харта на организацията.

В следващите десетилетия ССЗ последователно разширява своите интеграционни амбиции – от зона за свободна търговия (1983 г.) до митнически съюз (2003 г.), общ пазар (2008 г.) и проект за паричен съюз, обявен за цел до 2010 г. Тази траектория формално следва прогресивната типология на икономическата интеграция, систематизирана от Бела Балаша (1961 г.), и поставя ССЗ сред най-амбициозните интеграционни проекти извън Европа. Значимостта на регионалната интеграция в Залива надхвърля рамките на самия съюз: съвкупният БВП на шестте държави надвишава 2,3 трлн. долара (2024 г.), те контролират над 32% от световните петролни резерви и представляват ключов стратегически и икономически актьор в глобалната система.

При все това, разминаването между декларираните институционални амбиции и реално постигнатите икономически резултати поставя съществен изследователски въпрос: до каква степен ССЗ е постигнал действителна икономическа интеграция – институционално и измеримо? Отговорът на този въпрос изисква едновременна оценка на правно-институционалната архитектура на съюза и на нейните емпирично проследими резултати в търговията, движението на производствените фактори, макроикономическата конвергенция и регулаторната хармонизация.

Настоящото изследване преследва три взаимосвързани цели. Първо, да предостави кратък преглед на теорията за икономическата интеграция и нейната приложимост към специфичния случай на ССЗ. Второ, да анализира декларативната архитектура на съюза – ключовите споразумения и прокламираните цели – като я съпостави с критериите на установената теория. Трето, да измери реално постигнатата интеграция посредством установени количествени индекси и да предложи тълкование на констатираните разминавания между амбиция и резултат.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Кратък преглед на теорията за икономическа интеграция и нейното отношение към ССЗ

Основите на теорията за икономическа интеграция са положени от Джейкъб Винер през 1950 г. с неговия труд „По въпросите за митническия съюз“ (“The Custom Union Issue”). В него той въвежда и принципно разграничава понятията „създаване на търговия“ и „отклоняване на търговията“. По-късно, през 1961 г., Бела Балаша систематизира интеграцията в прогресивна типология в своя труд „Теория на икономическата интеграция“ (“Theory of Economic Integration”). В него се представят 5 последователни основни етапа на развитие на икономическата интеграция: (1) свободна търговска зона; (2) митнически съюз; (3) общ пазар; (4) икономически съюз; и (5) пълна икономическа интеграция. Във всеки следващ етап се задълбочават процесите по предаване на права и отговорности от национални звена към наднационална институционална архитектура (Balassa, 1961).

Икономическата теория в направлението на интеграцията се допълва от Робърт Мъндел с „Оптимални валутни зони“ (1961 г.), а по-късно с теориите на МакКинън и Кенен (1969 г.). Те предлагат фундаментални критерии за оценка на възможността за парична интеграция, представяна като най-значимата форма на интеграцията в даден съюз. Според тяхната концепция, условията, при които единна валута води до повишаване на благосъстоянието са: висока мобилност на производствените фактори, търговска отвореност и интензитет на търговията между страните-членки, симетрия на икономическите шокове, механизми за фискален трансфер при справяне с асиметрични шокове, и хомогенни производствени структури.

Сравнително по-съвременни автори също имат принос към развитието на теорията на икономическата интеграция. През 1985 г. Пол Кругман публикува „Нова търговска теория“ (“New trade theory”), в която се подчертава значението на икономиите от мащаба, несъвършената конкуренция, вътрешноотрасловата търговия – аспекти, които отсъстват в теориите на Винер. Следващ труд на Кругман „Нова икономическа география“ (“New Economic Geography”), публикуван през 1991 г., отчита, че интеграцията може да предизвика пространствена концентрация на производ-

ството (в определени региони и/или държави), създавайки ползи от агломерацията в определени точки на света, докато маргинализира други (Mateev, 2024); (Krugman, 1991).

Предпоставките и условията за създаване на ССЗ предполагат благоприятна основа за ефективна и обхватна икономическа интеграция. Шестте държави споделят общи език (с някои диалектни различия), културно наследство, както и до голяма степен сходни правни традиции, тясно свързани с ислямската религия и ценности. В макроикономически план също са налице множество прилики: всички поддържат фиксиран валутен курс спрямо щатския долар, доминантна зависимост от приходите от въглеводороди (пряко обвързани с цените на петрола на световния пазар), прилагат модели на т.нар. „рентиерска държава“, които се характеризират с големи публични сектори, високи социални плащания и ограничено данъчно облагане на гражданите. Симетричността на външните шокове (основен критерий за интеграция съгласно „Оптималните валутни зони“) при страните-членки е изключително висока, произтичайки почти напълно от цените на петрола в световен мащаб.

На ред с благоприятната основа за икономическа интеграция на страните от ССЗ се наблюдават и някои предизвикателства. Търговският обмен между тях е силно ограничен, което е характерна черта за района на Персийския залив. Оборотът между страните-членки традиционно съставлява 5% до 10% от търговията им. Тази особеност произтича от приликите на техните икономики, изградени около износа на петрол, което пък от своя страна ограничава възможностите за търговия основана на сравнително предимство в рамките на съюза. На практика, вместо страните да търгуват по между си, те се конкурират в рамките на световния петролен пазар.

Друго предизвикателство пред интеграцията в рамките на ССЗ произтича от структурата на пазара на труда на страните-членки и ограниченията от институционална и демографска гледна точка. В резултат на наличните социални придобивки в страните от съюза, както и законовите трудови преференции за местно население, техните граждани не желаят да емигрират в друга страна, макар на практика да са премахната редица ограничения за това (в резултат на интеграционни споразумения). Вместо това, страните от ССЗ се характеризират с висок дял на икономически имигранти от Южна и Югоизточна Азия.

От институционална гледна точка ССЗ също изпитва трудности по отношение на интеграционната политика. В Хартата на Съвета е дефинирана сравнително ограничена междуправителствена рамка, в която липсва наднационален орган управляващ интеграционните процеси. Процесът на вземане на решения се осъществява посредством консенсус между държавните глави на страните-членки, като всеки от тях има ефективно право на вето. Съгласно представената теория на Балаша, именно това обстоятелство ограничава капацитета на организацията да решава проблеми с колективни действия, напр. преразпределянето на разходите за конвергенция, които неизбежно съпътстват по-дълбоката интеграция. Пореден негативен израз на приложената институционална концепция в ССЗ е неуспеха в инициативата по въвеждане на колективна валута, амбициите за което бяха изложени от всички страни членки в споразумение от 2001 г.

Случаят с икономическата интеграция в ССЗ е пресечна точка: от една страна са удовлетворени структурни предпоставки за интеграция, докато от друга – налице са някои несъответствия. На ред с това институционалната му архитектура допуска политически решения, които систематично приоритизират националния суверенитет пред наднационалните, колективни интереси, налагащи необходимостта от интеграция.

Институционална рамка и цели пред икономическата интеграция на ССЗ

Икономическата интеграция в ССЗ се свързва с три фундаментални спогодби: Единното икономическо споразумение от 1981 г., Икономическо споразумение между държавите от ССЗ от 2001 г. (чертае пътя за следваща интеграция – преминаване към митнически съюз, общ пазар и икономически и паричен съюз) и Решенията за Общия пазар от 2007 – 2008 г. Към тях следва да се отбележат и нереализираните Решения за паричен. Разглеждани заедно, текстовете на тези спогодби предвиждат икономическа интеграция подобна на ЕС – от свободна търговия, през митнически съюз и общ пазар, до паричен съюз (Sturm and Siegfried, 2005). От друга страна, институционалната рамка, предвидена да осигури тези последователни етапи се запази основана на

междуправителствено ниво и на общ консенсус, докато бе лишена от каквато и да е форма на наднационални управленски органи, което бе определено от някои автори с термините „разочароващ регионализъм“ и „пазарен регионализъм“ (Lergenzi, 2011).

Единно икономическо споразумение 1981 г., Рияд, Саудитска Арабия

По време на Втората сесия на Върховния съвет, на 11.11.1981 г., бе подписано Единно икономическо споразумение, което осигури основната правна рамка (Legrenzi, 2011). Документът описва почти пълния цикъл на икономическа интеграция според теорията на Балаша. Основни моменти в него са: премахването на търговските ограничения в съюза за стоки произведени в него, както и въвеждат общи тарифи за износ към други партньори; равни права на гражданите на съюзните страни, свобода на движение, работа и пребиваване, права на собственост, свобода да упражняват икономически дейности; свободно движение на капитали; насърчаване на страните членки да работят за унифициране на фискалните, паричните и банковите политики, като изрично се споменава „стремеж за установяване на единна валута“. Въпреки това, въпросното споразумение способства единствено за създаването на зона за свободна търговия през 1983 г. (Fasano and Iqbal, 2003). На практика, в Единното икономическо споразумение липсват обвързващи общи процедури, общо или съвместно митническо обслужване и разпределяне на приходите, черти описващи минимални изисквания за митнически съюз, с което посочените ангажименти в документа са по-скоро декларативни (Sturm and Siegfried, 2005).

Икономическо споразумение от 2001 г., в Маскат, Оман (влиза в сила през 2003 г.)

По време на 22-рия Върховен съвет на ССЗ бива прието Икономическо споразумение, в чиито преамбюл изрично се ангажират страните-членки с достигане на „напреднали фази“ на икономическа интеграция, които да водят до „общ пазар и икономически и паричен съюз“. В съдържанието на документа е заложено създаването на митнически съюз до началото на 2003 г. с обща тарифа по износа (5%), унифицирани процедури, съвместно управление на постъпленията, премахването на тарифни и други ограничения между страните-членки. Отново се засягат правата на гражданите на ССЗ: свободно придвижване и пребиваване, право на труд, професионална практика, право на собственост (вкл. недвижимо имущество), движение на капитали и еднакви данъчни отговорности. Важен момент в Споразумението от 2001 г. е първият изрично договорен ангажимент за създаване на паричен съюз, изискващ хармонизиране на фискалните и парични политики и приемане на критерии за конвергенция, обхващащи дефицитите, външния дълг и инфлацията на страните-членки. На практика, Икономическото споразумение от 2001 г. представлява съществено надграждане над Единното икономическо споразумение (1981 г.), като поставя основите, както на Митническия съюз през 2003 г., така и на Общия пазар през 2008 г. (Hvidt, 2011).

Декларация за Общ пазар от 2008 г., Доха, Катар

Декларацията от Доха, приета на 28-ия Върховен съвет на ССЗ в края на 2007 г. (в сила от началото на 2008 г.), официално обявява създаването на Общ пазар на ССЗ. В нейното съдържание правата и свободите на страните-членки и техните граждани биват разгледани в повече детайли, като се акцентира отново на: свободно движение на стоки, услуги и капитали, наред със свободното движение на граждани на ССЗ, правото им на пребиваване и правата им на професионална практика (Legrenzi, 2011). В действителност, Декларацията представлява символичен връх на декларативната интеграция – ССЗ е „изпълнил“ съдържанието на критериите, заложени в изискванията на основополагащите документи на Европейската икономическа общност от 1992 г. за няколкократно по-малко време. Същевременно остават някои бариери в сферата на услугите, сегментацията на пазара на труда и в някои случаи непризнаване на професионалните квалификации на граждани от страните-членки (Hvidt, 2011) – следствия от липса на пълноценен общ ръководен и/или контролиращ орган.

Проект за паричен съюз

След резолюцията на срещата на върха на ССЗ в Манама, Бахрейн, през 2000 г. за обвързване на националните валути с долара, Споразумението от 2001 г. определя 2010 г. като цел за въвеждане на единна валута (Fasano and Iqbal, 2003). През 2005 г. са приети критериите за конвергенция от Маастрихтски тип: таван на фискалния дефицит от 3% от БВП, праг на външния

дълг до 60% от БВП и унифицирани прагове за инфлация и резерви (Sturm and Siegfried, 2005). Въпреки това, през декември 2006 г., Оман обяви, че не може да спази крайния срок и на практика се оттегли от поетите ангажименти. В резултат, споразумението за паричен съюз от 2008 г. беше подписано само от четири държави. През май 2009 г. бе прието да се установи Централна банка на Персийския залив в Рияд, Саудитска Арабия. Обединените арабски емирства, неудовлетворени от това решение (практически отхвърлено предложение за Абу Даби) и изразяващи скептицизъм към „монетарната хегемония“ на Риад, се оттеглят на 20.05.2009 г. (Al-Kuwari, 2012). Въпреки това, през декември 2009 г. бе създаден Паричен съвет на Персийския залив базиран в Рияд, но не е емитирана валута. Проектът е де факто спрян към настоящия момент (2026 г.).

Създадената архитектура от ръководството на ССЗ, която следва да гарантира поетите ангажименти, е проектирана, така че да увеличи максимално, а не да ограничи суверенитета на страните-членки – решенията във Върховния съвет изискват пълен консенсус (за важните, стратегически решения), като предоставя на всеки член фактическо вето; Генералният секретариат извършва административна координация, но му липсва възможност за законодателна инициатива; не съществува съдебен орган (подобен на Европейския съд, оправомощен да прилага разпоредбите на договорите чрез пряко действие) (Legrenzi, 2011). Въпреки инициативата на страните от Перийския залив и някои положени усилия, вътрешнорегионалната търговия се движи в ниски нива, докато липсата на отговорни институции и спорната ролята на Саудитска Арабия възпрепятстват управленския процес в Съюза (Mattli, 1999). Отчитайки комплексните фактори и мотивите на водещите субекти в икономическата интеграция в ССЗ, то липсата на изпълнение на фундаментални стъпки в заложената времева рамка може да се оцени не като аномалия, която да бъде коригирана с техническа корекция, а структурна характеристика (Al-Kuwari, 2012; Hvidt, 2011).

Измерване степента на икономическа интеграция: методология и индекси

Икономическата теория предлага съответните сравнителни индикатори, които да представят действителните постижения на ССЗ, както и необходимата основа за анализ на причините за това защо националните амбиции се приоритизират над колективните постижения.

Степента на икономическа интеграция, в случая на ССЗ, може да се определи, чрез оценка на емпирично проследими индикатори (индекси). Резултатите от тях, съпоставени със заложените цели и амбиции, посредством Хартата на Съвета и последвалите споразумения биха били показателни за действително постигнатите цели и непреодолени предизвикателства. За целта, в настоящия документ се разглеждат 4 основни направления: търговия, пазар на производствени фактори, макроикономическа конвергенция и институционална интеграция.

Търговската интеграция се измерва посредством два взаимнодопълващи се индекса. Първият е *Индекс на търговски интензитет (Trade Intensity Index – TII)* – въведен от Артър Джоузеф Браун (1949) и допълнен от Дрисдейл и Гарнаут (1982). Същият отчита изменението на дела на износа в рамките на ССЗ към общия износ на Съюза спрямо изменението на общия износ към износа в световен мащаб:

$$\text{Trade Intensity Index (TII)} = \frac{X_{in}/X_{total}}{X_{total}/WT}$$

В уравнението: T_{in} – износ в рамките на съюза; X_{total} – общият износ на съюза; WT – износ в световен мащаб.

Резултат по-голям от 1 показва, че търговията е по-интензивна от тази в света, докато под 1 – по-слабо интензивна от средната за света.

Друг показател оценяващ състоянието на търговията в Съюза е *Индексът на Грубел и Лойд – GLI* (Grubel and Lloyd, 1975), който измерва състоянието на вътрешноотраслова търговия:

$$GLI = \frac{(X_i + M_i) - |X_i - Mi|}{X_i + M_i} = 1 - \frac{|X_i - M_i|}{X_i + M_i}$$

В уравнението: X_i е износът на стока i; M_i – вносът на стока i.

Индексът дава резултат от 0 до 1, като при резултат 1 е достигнат идеален случай на вътрешноотраслова търговия, а при 0 – такъв не се наблюдава. Индексът на Грубел и Лойд е полезен при изследване на търговските модели и нивото на специализация в рамките на конкретна индустрия/сектор. В случая на общ пазар, чиято амбиция е да наложи състояние на напреднал стадий на продуктова интеграция, индексът е показателен за това, дали либерализацията е довела до „хоризонтални“ търговски потоци, характерни за случаите на икономии от мащаба и продуктова диференциация или за това, до колко търговският обмен е „затворен“ във вътрешноиндустриален/междуотрслов цикъл/модел, обусловен от разликите в наличността на производствени фактори в отделните партньори. Като се отчитат структурните сходства в икономиките на страните от Персийския залив – всички са износители на въглеводороди – очакваните резултати са за ниски стойности на индекса. Тази хипотеза следва да бъде емпирично изследвана и доказана в следващата част на настоящия труд.

Трети, допълнителен, подход за оценяване на търговията в ССЗ е *Индексът за отвореност на търговията (Trade Openness Indes – TOI)*:

$$\text{TOI} = \frac{Export + Import}{\text{GDP}}.100$$

Същият, изчислен по отделно за всяка страна-членка би дал основно сравнение между отделните икономики и тяхната готовност/склонност/необходимост за осъществяване на външна търговия.

Интеграцията на капиталовите пазари може да бъде оценена посредством два взаимнодопълващи се подхода: ценови и количествен. Първият изследва *конвергенцията на лихвените проценти* между страните-членки – стандартното отклонение на лихвените проценти по кредитите между членовете във времето (De Grauwe, 2012). Вторият – *корелацията между „спестяванията и инвестициите“*, което е показателно при запазваща се тенденция за вътрешнонационални вложения, въпреки формалната либерализация (Feldstein and Horioka, 1980). Наличните преки чуждестранни инвестиции в рамките на страните от ССЗ като дял от общите входящи инвестиции предоставят допълнително количествено сравнение. Мобилността на работната сила се измерва като дял на гражданите на ССЗ, заети в други страни-членки – стойност, която трябва да бъде отделена от потоците от мигранти от трети страни, тъй като разпоредбите за свободно движение на споразуменията от 1981 г. и 2001 г. се прилагат изключително за граждани на страните от Персийския залив.

Макроикономическата конвергенция се оценява спрямо критериите за *оптимална валутна зона (ОВЗ)*, развити от Джефри Франкел и Андрю Роуз, които определят като ключови взаимовръзки интензитета на търговията, синхронизацията на циклите, мобилността на труда и капацитета за фискален трансфер (Frankel and Rose, 1998). В случая на ССЗ три от показателите имат ключова роля: корелация на растежа на БВП между страните-членки; индекс на симетричност на външните шокове – напр. при въздействие на шоковете при изменения в приходите от петролната индустрия; и инфлационната конвергенция (намаляващо отклонение в индекса на потребителските цени). Фискалната конвергенция се оценява спрямо критериите от Маастрихтски тип, приети от ССЗ през 2005 г., включително таван на дефицита от 3% и праг на публичния дълг от 60% (Fasano and Iqbal, 2003).

Институционалната и регулаторната интеграция се отчита чрез *индекса на тарифна дисперсия (Tariff Dispersion Index – TDI)* – отклонение в прилаганите тарифни ставки между страните-членки от тарифните профили на Световната търговска организация и данните на Конференцията на ООН за търговия и развитие (UNCTAD) и „тежестта“ на нетарифните бариери, което в контекста на ССЗ точно очертава остатъчната разлика между декларацията за общия пазар от 2008 г. и нейната реализация.

Заедно тези четири измерения образуват символична рамка очертаваща реалната траектория на интеграция на ССПЗ.

Емпирични резултати

Изследванията на посочените в методологията индекси и показатели обхващат данни от 1983 г. до 2024 г. Същите са консистентни, точни и аналитично описващи действителното състояние на интеграцията между страните от ССЗ.

Търговска интеграция

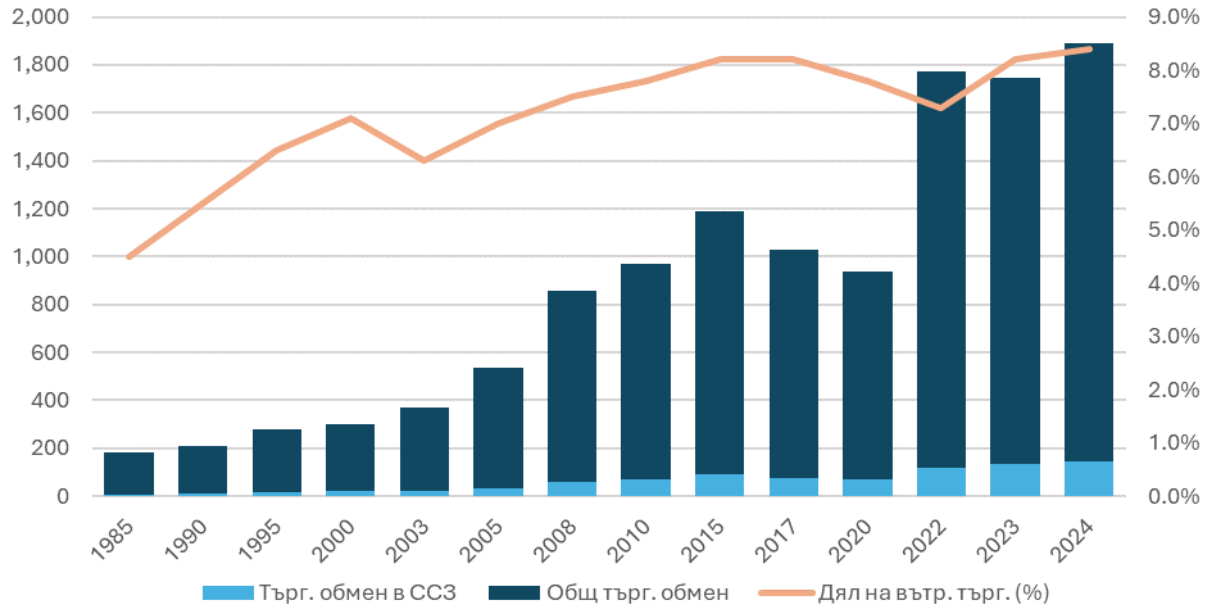
Индексът на търговски интензитет и индексът на Грубер и Лойд са показателни за това дали интеграцията в ССЗ е довела до търговски изменения, които Балаша посочва като основни дивиденти на прогресивната либерализация. Данните, налични в Таблица 1. и Фигура 1. са еднозначни.

Таблица 1. Външна търговия на ССЗ

Година	Интеграционна фаза (Балаша)	Търг. обмен в ССЗ (млрд. долара)	Общ търг. обмен (млрд. долара)	Дял на вътр. търг. (%)	GLI	Заблежка
1985	Свободна търговска зона (създаване)	8	175	4.5%	0.08	Ранен стадий на Споразумение за свободна търговия
1990	Свободна търговска зона	11	200	5.5%	0.09	Шокове от войната в Залива
1995	Свободна търговска зона	17	260	6.5%	0.10	
2000	Свободна търговска зона	20	280	7.1%	0.11	Положени основи за митнически съюз
2003	Митнически съюз (обявяване)	22	350	6.3%	0.12	Приета обща тарифа от % за външна търговия
2005	Митнически съюз	35	500	7.0%	0.13	Скок на цените на петрола
2008	Общ пазар (обявяване)	60	800	7.5%	0.13	Декларация за правата на гражданите на ССЗ
2010	Паричен съюз (неуспешен)	70	900	7.8%	0.14	ОАЕ и Оман не изпълняват критериите
2015	Общ пазар	90	1,100	8.2%	0.14	Спад на цените на петрола с 50%
2017	Общ пазар	78	950	8.2%	0.14	Катарска дипломатическа криза
2020	Общ пазар	68	870	7.8%	0.13	COVID-19
2022	Общ пазар	120	1,650	7.3%	0.15	Ръст на цените на петрола
2023	Общ пазар	133	1,615	8.2%	0.15	

2024	Общ пазар	146	1,746	8.4%	0.15	Най-високи количествени показатели

Източници: CC-Stat Foreign Trade Report (2025); IMF DOTS database; Boughanmi et al. (2009) for GLI estimates. GLI = Grubel-Lloyd Index (0 = pure inter-industry; 1 = pure intra-industry).

Фиг. 1. Дял на вътрешната търговия на ССЗ в общия търговски обмен

Таблица 2. Макроикономическа конвергенция на ССЗ по критериите на ОВЗ

Страна-членка на ССЗ	Инфлация 2024 г. (%)	Ръст на БВП 2024 г. (%)	Фискален баланс (% от БВП) 2024 г.	Публичен дълг (% от БВП) 2024 г.	Заложена цена на петрола в бюджета 2025 г. ($/бар.)	Критерий за дефицит (<=3% от БВП)	Критерий за дълг (<=60% от БВП)	Обща оценка
Бахрейн	1.5%	2.8%	-5.6%	125%	**$131**	НЕИЗПЪЛНЕНО	НЕИЗПЪЛНЕНО	Висок риск
Кувейт	2.6%	-2.0%	-3.4%	5%	**$82**	Гранично	ИЗПЪЛНЕНО	Умерено
Оман	0.9%	1.2%	-0.3%	38%	**$76**	ИЗПЪЛНЕНО	ИЗПЪЛНЕНО	Задоволително
Катар	1.0%	1.5%	3.2%	45%	**$45**	ИЗПЪЛНЕНО	ИЗПЪЛНЕНО	Добро
КСА	1.7%	1.3%	-2.9%	30%	**$91**	ИЗПЪЛНЕНО	ИЗПЪЛНЕНО	Задоволително
ОАЕ	2.3%	4.1%	4.6%	30%	**$65**	ИЗПЪЛНЕНО	ИЗПЪЛНЕНО	Добро
Средно за ССЗ / девиация	**1,67% / ±0,6 пр.п.**	**1,5% / ±1,9 пр.п.**	**-0,8% / ±3,5 пр.п.**	— / —	**$82 / ±$28**	4 от 6 изпълняват	5 от 6 изпълняват	—

Източници: IMF World Economic Outlook (Oct 2025); IMF Regional Economic Outlook MCD (Apr 2025); FRED/IMF Breakeven Oil Price series; PwC Middle East Economy Watch (May 2025)

Търговският оборот в рамките на ССЗ достига стойност от 146 млрд. долара – практически най-високата номинална стойност до този момент; което отчита ръст с 9,8% спрямо 2023 г. (GCC-Stat, 2025). Въпреки това, като дял от общия външнотърговски оборот, тази стойност съставлява едва 8,4% – стойност съизмерима с 7-8% дял в периода 2000 г. – 2009 г. и отчитаща слабо повишаване от стойността на показателя преди това – 4,5% до 5,5% от началото на създаване на Съюза. За това време той минава през 3 основни етапа (съгласно концепцията на Балаша): митнически съюз (2003 г.), общ пазар (2008 г.) и опит за паричен съюз (2010 г.). През 2018 г., МВФ достига до логичния извод, че въпреки институционалното развитие на Съюза, търговията в него се запазва до структурно ограничено ниво (IMF, 2018).

Характерно е, че вторичният износ от ОАЕ (внос от трети страни транзитиран към страни-членки на Съюза) съставлява 68 млрд. долара или 47% от посочените по-горе 146 млрд. долара през 2024 г. (GCC-Stat, 2025). Като се отчислят тези стойности, продукти местно производство, без въглеводороди и производни, съставляват едва 45 млрд. долара или 2,6% от общия обем на външната търговия на ССЗ. Друга особеност е, че ОАЕ и Саудитска Арабия заедно съставляват 75,8% от търговията в рамките на Съюза (GCC-Stat, 2025) – свидетелство за силна концентрация на търговския поток, вместо балансиран многостранен обмен. На ред с това се наблюдава силна зависимост на търговията от цената на петрола – през 2022 г., когато стойността му (Brent) достига над 100 долара за барел, вътрешния обмен в ССЗ спада до 7,3%, въпреки растеж на номиналната му стойност, в резултат на осезаем ръст на приходите от износ на въглеводороди от региона на Персийския залив.

Индексът на Грубел и Лойд потвърждава тази тенденция със стойности около 0,10 и 0,15 през годините на интеграция – страните-членки изнасят един към друг различни продуктови категории, вместо да обменят сходни диференцирани стоки. На практика това е структурно неизбежно – въглеводородите и техните производни преобладават в износа на всяка държава от ССЗ и никоя от тях няма потребност да внася основния продукт/суровина на другата. За сравнение индексът на Грубел и Лойд за страните от ЕС обичайно надхвърля 0,60. Стагнацията на индекса по отношение на държавите от ССЗ в ниски стойности е потвърждение на теорията на Джейкъб Винер (1950), според която външната търговия не може да се повиши сред субекти, които са конкуренти на общи външни пазари. Резултатите сочат, че търговията в рамките на Съюза през трета фаза на интеграция постига същите резултати, както в първата (съгласно концепцията на Балаша). Като се вземат предвид резултатите на други икономически съюзи, напр. Асоциация на страните от източна Азия – дял на вътрешния обмен от 22-25%, МЕРКОСУР – 13-15% и Споразумението САЩ-Мексико-Канада – 40-50%, то ССЗ е в дъното на подобна класация на регионалните блокове (WTO, 2023).

Интеграция на капиталовите пазари

Индикаторите свързани с капиталовите пазари в Таблица 2. показват по-различна картина. Ценовата конвергенция на краткосрочните лихвени проценти е висока. Същевременно това се дължи не на определени интеграционни политики по отношение на финансовите пазари, а на обвързаността на валутите на страните-членки с щатския долар. Това обстоятелство неминуемо води до липса на механизми за корекции срещу асиметрични шокове (De Grauwe, 2012).

Таблица 2. Показатели за интеграция на факторните пазари и регулаторната среда, 2024 г.

Показател	Метод на измерване	Стойност за ССЗ (2024 г.)	Еталонна стойност (ЕС)
Индекс на търговски интензитет (ИТИ)	Дял на вътрешнорегионалната търговия / дял на блока в световната търговия	~1,5–2,0	~10+
Индекс на Грубел и Лойд (GLI)	Коефициент на вътрешноотраслова търговия (скала 0–1)	~0,10–0,15	~0,60+

Конвергенция на лихвените проценти	девиация на кредитните лихви между страните-членки	~0,5–1,0 пр.п.	~0,3 пр.п.
Критерий на Фелдщайн-Хориока (β)	Коефициент на задържане на спестяванията спрямо инвестициите	0,3–0,5	~0,1–0,2
Дял на вътрешнорегионалните ПЧИ в ССЗ	% от общия приток на ПЧИ – вътрешнорегионален	~20–25%	~50–60%
Корелация на фондовите пазари	Средна двойкова корелация на борсовите индекси	0,20–0,65	~0,70+
Трудова мобилност на гражданите на ССЗ	% граждани на ССЗ, заети в друга страна-членка (от общата работна сила)	<1%	~3–4%
Корелация на ръста на БВП (общ)	Средна двойкова корелация на Пиърсън (целия БВП)	~0,83	~0,75
Корелация на невъглеводородния БВП	Средна двойкова корелация (без въглеводородния сектор)	~0,27	~0,70+
σ-конвергенция на ИПЦ инфлацията	Стандартно отклонение на ИПЦ между страните-членки (пр.п.)	0,6 пр.п. (2024 г.)	~0,5 пр.п.
σ на фискалния баланс	Стандартно отклонение на фискалния баланс (% от БВП)	3,5 пр.п. (2024 г.)	~2 пр.п.
Съответствие с Общата външна тарифа (ОВТ)	% тарифни позиции при стандартната ставка от 5%	~80–85%	~99%

Източници: UNCTAD World Investment Report (2024); GCC-Stat (2025); IMF WEO (Oct 2025)

Количествените показатели са по-ясни. Коефициентът на корелацията между спестяванията и инвестициите (Feldstein-Horioka savings-retention coefficient) в ССЗ варира в рамките на 0,3-0,5, което е сигнал за превес на вътрешните инвестиции – сигнал за задържане на местните капитали в субекта, въпреки либерализацията. Положително се разглежда делът на преките чуждестранни инвестиции в рамките на ССЗ от общия обем чуждестранни инвестиции към Съюза, който се повишава до 20-25% през 2024 г., спрямо дял до 10% през 2000 г. до 2009 г. (UNCTAD, 2024). Въпреки това, показателят остава сравнително нисък, напр. в сравнение с този в ЕС, който варира в рамките на 50-60%. Корелацията на фондовите пазари отчита покачване по време на кризи в петролния сектор като достига стойности от 0,40 до 0,65, но през останалото време варира около стойности 0,20 до 0,40 (Arouri, Lahiani and Nguyen, 2011), което предполага съвместно движение на стоки, а не структурна финансова интеграция.

Трудовата миграция, от своя страна, практически не съществува. Въпреки формалните позиции на шестте страни-членки на ССЗ за равни права и условия на труд на други граждани от Съюза (изразени в споразуменията от 2001 г. и 2008 г.), то трудовите имигранти в рамките на организацията съставляват под 1% от регионалната работна ръка. В разрез с поетите ангажименти в рамките на ССЗ, някои страни от региона водят противоположна политика – на национализация, като активно сегментират пазара на труда (напр. Саудитска Арабия, ОАЕ, Оман). Приблизително 78% от чуждестранната работна ръка в Съюза се състои от граждани на Южна и Югоизточна Азия (GCC Secretariat-General, 2024).

Макроикономическа конвергенция

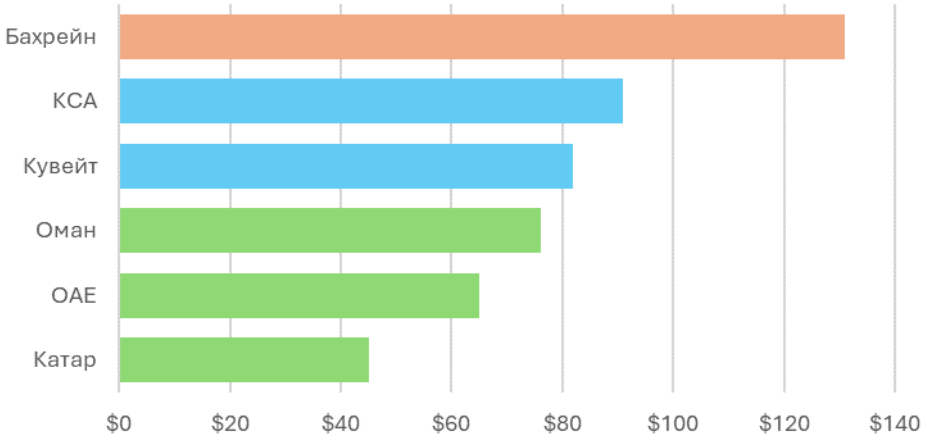
Конвергенционните показатели за оптимална валутна зона в Таблица. 3. показват разнородна картина.

Таблица 3. Макроикономическа конвергенция на ССЗ по критериите на ОВЗ

Страна-членка на ССЗ	Инфлация 2024 г. (%)	Ръст на БВП 2024 г. (%)	Фискален баланс (% от БВП) 2024 г.	Публичен дълг (% от БВП) 2024 г.	Заложена цена на петрола в бюджета 2025 г. ($/бар.)	Критерий за дефицит (<=3% от БВП)	Критерий за дълг (<=60% от БВП)	Обща оценка
Бахрейн	1.5%	2.8%	-5.6%	125%	**$131**	НЕИЗПЪЛНЕНО	НЕИЗПЪЛНЕНО	Висок риск
Кувейт	2.6%	-2.0%	-3.4%	5%	**$82**	Гранично	ИЗПЪЛНЕНО	Умерено
Оман	0.9%	1.2%	-0.3%	38%	**$76**	ИЗПЪЛНЕНО	ИЗПЪЛНЕНО	Задоволително
Катар	1.0%	1.5%	3.2%	45%	**$45**	ИЗПЪЛНЕНО	ИЗПЪЛНЕНО	Добро
КСА	1.7%	1.3%	-2.9%	30%	**$91**	ИЗПЪЛНЕНО	ИЗПЪЛНЕНО	Задоволително
ОАЕ	2.3%	4.1%	4.6%	30%	**$65**	ИЗПЪЛНЕНО	ИЗПЪЛНЕНО	Добро
Средно за ССЗ / девиация	**1,67% / ±0,6 пр.п.**	**1,5% / ±1,9 пр.п.**	**-0,8% / ±3,5 пр.п.**	— / —	**$82 / ±$28**	4 от 6 изпълняват	5 от 6 изпълняват	—

Източници: IMF World Economic Outlook (Oct 2025); IMF Regional Economic Outlook MCD (Apr 2025); FRED/IMF Breakeven Oil Price series; PwC Middle East Economy Watch (May 2025)

Средната стойност на растеж на БВП в ССЗ от 1,5% и девиация между страните членки не по-голяма от 1,9 пр. п., както и средната стойност на инфлацията – 1,67% и девиация – 0,6 пр. п. се оценяват като благоприятни показатели, удовлетворяващи критерия за шокова симетрия на Франкел и Роуз (1998). За благоприятни условия свидетелства и индикаторът за корелация на растежа на БВП в Съюза със стойност около 0,83 (Таблица 3.). Същевременно, в настоящия случай, посочените показатели страдат от недостатъци на методологията на отчитането им и не разкриват действителни характеристики на икономическо състояние на субектите и интеграционните предпоставки. Тъй като преобладаващият износ на страните-членки е петрол и негови производни, търговията между тях остава ограничена и посочената корелация по отношение на БВП остава повсеместно зависима от шоковете на световния петролен пазар, а не от структурна интеграция. Като се изключи приноса на петролната индустрия към БВП на държавите от Съюза, индексът на корелацията между техните икономики спада до стойности около 0,27, като между някои двойки страни (напр. Бахрейн-Саудитска Арабия и Катар-Саудитска Арабия) достига до 0 или дори отрицателни стойности (Cevik, 2011). Следвайки основите на теорията за икономическа интеграция, обща монетарна политика се основава именно на секторите, които не са свързани с петролната индустрия (подвластна на външни сътресения). Така се разкрива структурна уязвимост на ССЗ и причина за липса на действителни резултати от формалната интеграция между тях.

Фиг. 2. Заложена цена на петрола в бюджета 2025 г. (д./бар.)

Данните във Фигура 2. и Таблица 2. показват основното структурно предизвикателство пред интеграцията в ССЗ – цената на петрола, върху която се базира фискалната политика на отделните държави в Съюза варира осезаемо през 2025 г.: от приблизително 45 долара за барел за Катар до 131 долара за барел за Бахрейн. По този начин, единичен шок от цената на петрола на световния пазар – спад с 30 долара от 79 долара за барел през 2024 г. би довел Катар до състояние на комфортен излишък, ОАЕ и Оман – до умерени дефицити и би тласнал Саудитска Арабия и Кувейт към значителни дефицити, а Бахрейн – към още по-голям дефицит и осезаеми фискални затруднения. Такава ситуация предизвиква необходимост от различни политически решения в отделните държави и би наложила необходимост от различен основен лихвен процент във всяка една от тях. Средностатистичното отклонение във фискалния баланс към БВП на страните от ССЗ през 2024 г. е 3,5 пр. п., което е твърде висока стойност и се наблюдават бюджетни дефицити над критерия въведен в ССЗ: ≤3% дефицит (следвайки Маастрихтските критерии). Четири от общо шест страни-членки отговарят на критерия, като от тях едва Катар и ОАЕ генерират профицит, а Бахрейн не отговаря едновременно както на изискването за минимален дефицит, така и на това за дял на държавния дълг, като последният достига стойност около 125% от БВП.

Конвергенцията по отношение на инфлацията, която през 2024 г. е в сравнително тесни граници – около 0,6 пр. п., също е относително нестабилна. Това отново се дължи на различните антикризисни мерки наложени индивидуално от отделните страни в ССЗ в кризисни моменти. Напр. през 2020 г. Саудитска Арабия едностранно повиши тройно ДДС, като подобни практики е вероятно да се наблюдават отново при сътресения на петролните пазари. На ред с това, номиналната конвергенция на местните валути, обвързани с долара, практически не съответства на критериите на Франкел и Роуз (1998) осигуряващи необходимата устойчивост на паричен съюз.

Институционална и регулаторна конвергенция.

Таблица 3. е показателна за разликите между декларираната регулаторна рамка на ССЗ и нейната оперативна действителност по отношение на тарифните, нетарифните и фискалните измерения.

По отношение на *търговските регулаторни показатели*, спазването на общата тарифа за външна търговия (СЕТ) е приблизително 80–85% от тарифните потоци (за сравнение: в ЕС – почти 99%), което отразява редица изключения, които правят страните-членки за външни пазари. Практически това противоречи на нормите на митническия съюз, обявен за действащ през 2003 г. Механизъм за „единна входна точка“, техническото ядро на разпределението на приходите от търговията с други страни (извън ССЗ), беше въведен едва дванадесет години след обявяването му, през 2015 г. По-късно, „блокадата“ на Катар от 2017 – 2021 г., при която три от страните-членки наложиха търговско ембарго, представляваше пряко нарушение както на ангажиментите по митническия съюз, така и на общия пазар, без наличието на институционално средство за защита.

Последствията от нетарифните бариери допълнително усложнява картината. Членовете на ССЗ са сред страните водещи класацията на СТО за наличие на технически бариери пред търговията, както и се характеризират с липса на хармонизация в процесите на признаване на професионални лицензи в сферите на медицината, правото, инженерството и финансовите услуги (практическото предварително условие за правото на професионална практика, обявено през 2008 г.).

Фискалното измерение, оценено в Таблица 3. като окончателен регулаторен индикатор, разкрива осезаемо разминаване в политиките на страните-членки. Единната рамка за ДДС от 2016 г. в ССЗ определи обща ставка от 5%. До 2024 г. Саудитска Арабия повиши ставката си до 15%, Бахрейн – до 10%, а Кувейт и Катар изобщо не бяха въвели ДДС. Ставките на корпоративния данък върху доходите варират от 9% в ОАЕ до 20% в Саудитска Арабия, което е предпоставка за конкурентни нарушения, пряко несъвместими с нормите на общия пазар. Следва да се отчита, че това не са преходни асиметрии, които очакват хармонизация, а представляват целенасочени инструменти за национално конкурентно позициониране. Те показват, че институционалното и регулаторното разминаване на страните от Персийския залив не е остатъчен недостатък при прилагането на интеграционна политика, а активно възпроизвеждан резултат от конкурентни национални фискални стратегии.

Институционалното създаване и развитие на Съвета за сътрудничество в Залива следва до висока степен последователността на етапите на интеграция описана от Балаша. От друга страна, практическото реализиране на интеграционните процеси не съответства на тази рамка/концепция.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото изследване изходи от въпроса дали ССЗ е постигнал действителна икономическа интеграция, съизмерима с декларираните институционални амбиции. Отговорът, изведен последователно чрез теоретичен анализ, преглед на ключовите споразумения и приложение на установени количествени индекси, е отрицателен – не поради случайни или технически причини, а поради структурно детерминирани ограничения, чиято съвкупност формира устойчиво равновесие на повърхностна интеграция.

Четирите измерения (търговия, производствени фактори, макроикономическа конвергенция и институционална и регулаторна хармонизация) на това равновесие са взаимно обуславящи се. Структурното сходство между икономиките на страните-членки – всички износители на въглеводороди с почти идентичен продуктов профил – не предоставя естествени стимули за вътрешнорегионална търговия, ограничавайки потенциала й до нива, достигнати още в ранния период на интеграция. Рентиерският политикономически модел, прилаган от всички шест държави, прави либерализацията на пазара на труда, хармонизирането на социалните придобивки и равното третиране на гражданите на ССЗ политически непоносими, тъй като те биха разрушили националния граждански „дивидент“, върху който се гради режимната легитимност. Институционалният дизайн на съвета – консенсусно гласуване, липса на наднационален орган и съдебна юрисдикция – системно превръща нежеланието на дори една страна-членка в ефективно ограничение на интеграционните амбиции.

Случаят на ССЗ носи три теоретично значими извода. Първо, той разграничава два типа шокова симетрия, чието смесване в литературата е потенциално подвеждащо: симетрия, породена от обща уязвимост към единен ценови фактор (петрола), е различна по природа и последствия от конвергенция, обусловена от задълбочаване на взаимната търговска обвързаност, каквато Франкел и Роуз (1998) идентифицират като стабилна основа на паричния съюз. Страните от ССЗ притежават първия тип симетрия в изобилие и са лишени от втория. Второ, случаят разкрива скрита предпоставка в стадийния модел на Балаша, при който политическата воля е третирана като константна и предварително зададено условие, докато в действителност тя е ендогенна и определяща. Институционалното придвижване по стадийната схема не е автоматичен резултат от предходния стадий, а функция на политическия избор, подчинен на вътрешни стимули, отвъд логиката на интеграцията. Трето, ССЗ поставя под въпрос линейната траектория на регионализ-

ма: дълбочината на интеграцията не е непременно нарастваща функция на времето и институционалните декларации. Тя може да достигне определено ниво и да остане на него неопределено време, без да преминава в по-дълбока, наднационална форма – стабилна политико-икономическа конфигурация, в която държавите получават някои ползи от сътрудничеството, без да се отказват от суверенитет.

Изследването има две значими ограничения. Анализът акцентира върху стоковата търговия и монетарната интеграция, без да обхваща в необходимата дълбочина секторите на услугите и цифровата икономика, в които регулаторната хармонизация следва различна логика. Освен това, продължаващият структурен преход към невъглеводородни икономики може постепенно да измени профила на сравнителните предимства на страните-членки по начин извън обхвата на настоящото изследване.

REFERENCES

Al-Kuwari, A. K. (2012). The People Want Reform … In Qatar, Too. Beirut: Centre for Arab Unity Studies

Arouri, M., Lahiani, A. and Nguyen, D. K. (2011) 'Return and Volatility Transmission between World Oil Prices and Stock Markets of the GCC Countries', *Economic Modelling*, 28(4), pp. 1815–1825.

Balassa Bella. (1961). *The Theory of Economic Integration*. Homewood, Ill. R. D. Irwin.

Boughanmi, H., Mbaga, M. and Kotagama, H. (2009). 'Trade Potential within the Arab World', *Journal of Economic Integration*, 24(3), pp. 567–591.

Brown, A. J. (1949). *Applied Economics: Aspects of World Economy in War and Peace*. London: George Allen and Unwin.

Cevik, S. (2011). Desynchronized: The Comovement of Non-Hydrocarbon Business Cycles in the GCC. *IMF Working Paper* WP/11/286. Washington, DC: International Monetary Fund.

Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (1981) Unified Economic Agreement Between the Countries of the Gulf Cooperation Council. Riyadh: GCC Secretariat-General.

Cooperation Council for the Arab States of the Gulf (2001) The Economic Agreement Between the GCC States. Muscat: GCC Secretariat-General.

De Grauwe, P. (2012). *Economics of Monetary Union*. 9th edn. Oxford: Oxford University Press.

Drysdale, P. and Garnaut, R. (1982). 'Trade Intensities and the Analysis of Bilateral Trade Flows in a Many-Country World: A Survey', *Hitotsubashi Journal of Economics*, 22(2), pp. 62–84.

Fasano, U. and Iqbal, Z. (2003). GCC Countries: From Oil Dependence to Diversification. Washington, DC: International Monetary Fund.

Feldstein, M. and Horioka, C. (1980). 'Domestic Saving and International Capital Flows', *Economic Journal*, 90(358), pp. 314–329.

Frankel, J. A. and Rose, A. K. (1998). 'The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria', *Economic Journal*, 108(449), pp. 1009–1025.

GCC Statistical Centre (2025) Foreign Trade in the Gulf Cooperation Council (GCC) Countries in 2024. Muscat: GCC-Sta

Grubel, H. G. and Lloyd, P. J. (1975). *Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*. London: Macmillan

Hvidt, M. (2011). 'Economic and Institutional Reforms in the Arab Gulf Countries', *Middle East Journal*, 65(1), pp. 85–102

IMF (2018). GCC Countries: Trade and Foreign Investment. Policy Paper. Washington, DC: International Monetary Fund

IMF (2024.) Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. October 2024. Washington, DC: International Monetary Fund

IMF (2025). Regional Economic Outlook: Middle East and Central Asia. April 2025. Washington, DC: International Monetary Fund

IMF/FRED (2024). Breakeven Fiscal Oil Price Series: Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia, UAE. Federal Reserve Bank of St. Louis Economic Data. Updated November 2024

Krugman, P. (1991). 'Increasing Returns and Economic Geography'. *Journal of Political Economy*. University of Chicago Press, vol. 99 (3), June

Legrenzi, M. (2011). *The GCC and the International Relations of the Gulf: Diplomacy, Security and Economic Coordination in a New Middle East*. London: I.B. Tauris.

Mateev, Il. (2024). Regional Economic Integration (textbook), Faber (in Bulgarian).

Mattli, W. (1999). *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mundell, R. A. (1961). 'A Theory of Optimum Currency Areas', *American Economic Review*, 51(4), pp. 657–665.

Sturm, M. and Siegfried, N. (2005). Regional Monetary Integration in the Member States of the Gulf Cooperation Council. *ECB Occasional Paper* No. 31. Frankfurt: European Central Bank.

UNCTAD (2024) World Investment Report 2024. Geneva: United Nations Conference on Trade and Development.

WTO (2021) World Trade Report 2021: Economic Resilience and Trade Policy. Geneva: World Trade Organization.

WTO (2023) World Trade Statistical Review 2023. Geneva: World Trade Organizatio.

За контакти:
Светослав Янков, инженер, докторант
Служебен адрес: гр. Варна 9000, ул. „Тича" № 5, офис № 10
Ел. поща: svetoslav_iankov@yahoo.com
D1338@sd.uni-vt.bg